

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 1

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 1. – 790 с.

ISBN 978-617-8263-39-3

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У першому томі збірника містяться наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їхньому конституційному вимірі, у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-39-3 (т. 1)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

СКУРІХІН СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальної теорії права та держави,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЕТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕСУРСІВ ВЛАДИ

Питання влади, домінування, з одного боку, і підпорядкування з іншого, супроводжували людське суспільство на всіх етапах його розвитку і, відповідно, завжди були в центрі уваги філософської та політико-правової думки. Влада є універсальним механізмом інтеграції та впорядкування поведінки людей. В юриспруденції владу (державну владу) розглядають як один з основних атрибутів сучасної держави [1, с. 81].

Слід зазначити, що влада залежить не тільки від норм, розроблених у суспільстві, а й має біологічні підстави. Тому в рамках цієї статті хотілося б зупинитися на етологічному (біологічному) аналізі владо-відносин. Цей підхід сприятиме глибшому розумінню внутрішніх механізмів зазначених процесів, дасть змогу під іншим ракурсом подивитися на процеси формування владних структур.

Взагалі, юридичну етологію, можна визначити як галузь знань, яка спираючись на біологічні засади, вивчає процеси формування правової поведінки людини в онто- і філогенезі, а також функції та фізіологічні механізми певних форм правової поведінки [2, с. 36]. Питання ієрархії, влади та її ресурсів, від яких залежить побудова будь якої соціальної організації, безпосередньо пов'язані з предметом досліджень юридичної етології.

Згідно з класичним визначенням, запропонованим М. Вебером, влада – це будь-яка «ймовірність реалізації своєї волі в даних соціальних відносинах навіть всупереч опору, на чому б ця ймовірність не ґрунтувалася» [3, р. 53]. У цій дефініції одним із ключових є твердження, що влада може ґрунтуватися на будь-яких джерелах. До таких джерел можна віднести: силу, щедрість, багатство, знання, хитрість, харизму тощо. У юриспруденції засоби і методи, застосування яких дає можливість суб'єктам влади впливати на об'єкт, іменуються ресурсами влади.

Сила є найбільш очевидним ресурсом влади, її часто згадують під час вивчення процесів формування ієрархічних побудов як у тваринному світі, так і в людському суспільстві. Серед зграйних, стадних та інших групових тварин відбувається постійна боротьба за домінування, вибудовується ієрархічна піраміда. Навіть у групах домашніх птахів (курей, качок) спостерігається сувора впорядкованість відносин. Кожна особина або перевершує за силою партнера, або поступається йому. Ці взаємини норвезьким порівняльним психологом Т. Шьєлдерупп-Еббе були названі «порядком клювання». На ранніх етапах формування групи, у птахів відбувається велика кількість бійок, однак, коли ієрархія вже встановлена, група стає стабільною [4]. Ієрархія в групі

павіанів вибудовується, в першу чергу, на підставі фізичної сили. Альфа-самець у разі претензії на лідерство в групі з боку конкурента, зобов'язаний підтверджувати своє право на домінування за допомогою фізичних сутичок [5, р. 16-24]. Аналогічні патерни можна спостерігати і в групах наших найближчих родичів – шимпанзе.

Людина, на думку Ф. де Вааля, – це «ієрархічний примат, хоч би як ми намагалися закамуюфлювати цей факт» [6], тому не дивно, що сила, насильство залишаються важливими ресурсами влади в людському суспільстві. Ще Макіавеллі зазначав, що правитель може досягати мети двома способами: «з допомогою законів і з допомогою сили. Перший спосіб притаманний людині, другий – звірам» [7, с. 463]. Згідно з М. Вебером звернення до насильства і засобів примусу притаманне державі. «Там, де цього немає, – немає й держави» [8, с. 449]. Навіть сьогодні серед теорій походження держави досить поширеною є теорія насильства.

Фізична сила, безумовно, дає перевагу в безпосередніх сутичках, однак, більшою мірою, цей ресурс використовується для придушення опору волі лідера шляхом залякування. Тобто потенція застосування сили має регулятивний ефект у світі живої природи, а залякування – одним із ресурсів влади. Птахи розступаються перед домінантною особиною зі страху бути покараними. У мавп авторитет лідера часто тримається на страху. Ф. де Вааль описує, як альфа-самець страхітливими демонстраціями своєї сили приводить у трепет усю групу, а потім «як король» приймає знаки покірності й підпорядкування [9, р. 169].

У державно організованому суспільстві наявність можливості застосування насильства з боку компетентних органів також сприяє встановленню правопорядку. Ще в Законах Ману стверджувалося: «єдине, що тримає людину в межах і дозволяє кожному спокійно залишатися при своєму добрі – це страх» [10, р. 382]. Це положення є, як мінімум, спірним. Однак і сьогодні, вибудовуючи свою лінію поведінки, громадяни усвідомлюють, що в разі порушення правових норм може наступити негативна реакція з боку держави у вигляді покарання. І хоча норми права націлені не на кару, а на регуляцію суспільних відносин, потенція покарання є важливим засобом правового регулювання і ресурсом влади.

Сила, насильство, залякування – не єдині ресурси влади у тваринному світі. Особливо це стосується приматів. Дж. Гудолл, наприклад, зазначає, що становище самця шимпанзе в груповій ієрархії визначають не тільки такі чинники, як вік, фізична пристосованість, агресивність і вміння битися, а й «здатність вступати в коаліції, інтелект, а також інші індивідуальні властивості, наприклад хоробрість і рішучість» [11]. Р. Сапольські спостерігав випадок об'єднання кількох молодих павіанів з метою скинути домінантного самця [5]. Е. Фромм зазначає, що у людиноподібних мавп, авторитет лідера часто спирається «на його компетентність і вміння повести за собою» [12, р. 118]. Здатність кооперуватися для досягнення мети, прогнозування своїх і чужих вчинків, безумовно, говорять про розвинений інтелект приматів.

Шимпанзе – розумні маніпулятори [9, р. 427]. Ф. де Вааль описує ситуацію, коли раніше зміщений з лідируючих позицій самець, маючи підтримку самок і водночас вступивши в коаліцію з новим альфою, фактично залишився на вершині ієрархічної піраміди в групі. З одного боку, він, будучи більш досвідченим і хитрим, а також використовуючи союз із самками, впливав на альфа-самця, а з іншого – коаліція із самим альфою давала йому змогу контролювати сильного претендента на лідерство в групі (бета-самця) [9, р. 321–322]. Шимпанзе, пише Ф. де Вааль, «дуже чітко розуміють політичні наслідки своїх дій» [9, р. 398].

У людському суспільстві інтелект (знання), хитрість, уміння маніпулювати є невід'ємною частиною політичної конкуренції, одними з основних ресурсів у боротьбі за владу. У сучасному, т. зв. інформаційному суспільстві інтелект (знання) – це один з основних ресурсів досягнення не тільки влади, а й успіху взагалі. Макіавеллі радить государеві, здійснюючи свою політику, спиратися не лише на свої силу та розум, а й на «звірину» хитрість. Філософ зазначає, що поряд із силою лева, другою найважливішою якістю правителя, є хитрість лисиці [7, с. 463]. Маніпулювання людською свідомістю – є невід'ємною частиною соціальної культури. Основною її метою, на думку І. С. Смазної, «домогтися від людини бажаного, не враховуючи його інтересів, і ця справжня мета завжди прихована від жертви маніпуляцій [13, с. 79].

Говорячи про ресурси влади, не можна не сказати про її зовнішні атрибути, які характерні як для людей, так і для тварин. Соціальна система орієнтує людей на сприйняття компетентності лідера за зовнішніми ознаками: званням, уніформою, білою перукою, посіданням вищого місця, наявністю в руках символу влади, наказовим тоном голосу тощо. «І поки суспільство спирається на подібну символіку, середній громадянин не наважиться навіть засумніватися в тому, що король не голий» [12, р. 118]. Тож зовнішні ознаки також цілком можна розглядати як атрибути влади. Звичайно ж, прямі паралелі з тваринним світом проводити некоректно, проте ми без зусиль можемо виявити багато з перерахованих ознак у домінантних особин в природі.

Таким чином, ми виявляємо дію схожих механізмів у формуванні владних структур як у тваринному світі, так і в людському суспільстві. Багато ресурсів влади мають біологічну природу і, пройшовши тривалий еволюційний шлях, не втратили своєї значущості в сучасному суспільстві. Влада хоча й передбачає домінування, її основною метою є інтеграція та впорядкування поведінки в соціально організованій групі, усунення конфліктів. Основною відмінною рисою владовідносин у тваринному світі є обов'язок лідера постійно підтверджувати своє домінантне становище в групі. У людському ж суспільстві, щойно було легітимізовано інститут лідерства, «стало необов'язковим, щоб володар (вождь) постійно виявляв свої видатні здібності; понад те, зникла необхідність, щоб він узагалі був наділений будь-якими видатними якостями» [12, р. 118].

Список використаних джерел:

1. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 584 с.
2. Скуріхін С. М. Юридична етологія: до постановки проблеми. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 9. С. 33–37. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/8.pdf
3. Weber M. Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. 1963. 1643 p. URL: <https://archive.org/details/MaxWeberEconomyAndSociety/mode/2up>
4. John S. Price, Leon Sloman Depression as yielding behavior: An animal model based on Schjelderup-Ebbe's pecking order. Ethology and Sociobiology. Volume 8, Supplement 1, 1987, Pages 85–98. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0162309587900215>
5. Sapolsky R. A Primate's Memoir: A Neuroscientist's Unconventional Life Among the Baboons. Published by Simon & Schuster. 2001. 304 p.
6. Waal de F. The Bonobo and the Atheist: In Search of Humanism Among the Primates. New York: W. W. Norton & Company. 2013. 289 p. URL: https://www.google.ch/books/edition/The_Bonobo_and_the_Atheist_In_Search_of/e_DDGa-dk60C?hl=ru&gbpv=1&dq=Waal+The+Bonobo+and+the+Atheist&printsec=frontcover
7. Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки; Державець. Харків : Фоліо, 2007. 511 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Machiavelli_Niccolo/Derzhavets.pdf
8. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. 1998. 514 с.
9. Waal de F. Chimpanzee Politics: Power and Sex Among Apes. Baltimor : John Hopkins University Press, 2000. 501 p.
10. Nietzsche F. The Will to Power. New York : Vintage Books, 1968. 612 p.
11. Goodall J. The Chimpanzees of Gombe: Patterns of Behavior. Cambridge, Mass. : Belknap Press of Harvard University Press, 1986. 704 p. URL: <https://archive.org/details/chimpanzeesofgom0000good/mode/2up>
12. Fromm E. Anatomy of human destructiveness. New York : Holt, Rinehart and Winston, INC, 1973. 534 p.
13. Смазнова І. С. Агресія і толерантність: філософсько-правовий дискурс : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 378 с.

Ключові слова: влада, ресурси влади, ієрархія, юридична етологія.

Key words: power, resources of power, hierarchy, legal ethology.

ІВАНЧЕНКО ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальної теорії права та держави,
кандидат юридичних наук*

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ПРАВА ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Взаємозв'язок легітимності, легальності та культури ніколи не заперечувався юридичною наукою. Навпаки, загальноновизнаним в науці можна вважати положення про те, що цей взаємозв'язок носить

Тіщенко Юлія Валеріївна Елементи міфологічного світогляду у правосвідомості сучасної людини	50
Бальжик Ірена Анатоліївна Захист прав людини під час сучасної війни	54
Рязанов Михайло Юрійович Нормативний та процесуальний аспекти правової спадщини: антропологічний підхід	57
Кобко-Одарій Вікторія Сергіївна Правова спадщина: щодо питання внутрішньої єдності та зовнішнього вираження	59
Кравченко Сергій Петрович Правовий текст як образ лінгвістичного буття права	63
Чувакова Ганна Михайлівна Соціальні аспекти категорій норма-аномалія	66
Кормич Анатолій Іванович Витоки концепції глобального неуправління та її науковий і практичний потенціал	69
Serebro Mykhailo Technological trends in legal practice	72
Антошина Ірина Володимирівна Інформація і право: діалектика взаємозв'язку	74
Скуріхін Сергій Миколайович Етологічний аналіз ресурсів влади	77
Іванченко Ольга Миколаївна До питання співвідношення легітимності права та правової культури в Україні	80
Дудник Руслана Миколаївна Місце гендерного права у системі права України	84
Іванчук Віра Євстафіївна Моніторинг формування професійної правової культури у майбутніх юристів	86
Ковбасюк Степан Валерійович Інституційний підхід в методології державознавства	88
Войткова Аліса Вікторівна Особливості та шляхи реалізації функції оборони України як морської держави	91
Лук'ячук Ольга Вікторівна Статичний та динамічний підходи в інтерпретації права	94
Одарій Віктор Віталійович Порівняльно-правовий метод у застосуванні права	96
Грезіна Олена Миколаївна Етичні аспекти забезпечення якості освітнього процесу в контексті захисту прав учасників освітнього процесу	99